

ANTONI FURIÓ

De la literatura i la cultura a la política

Escriure, en una llengua o una altra, és ja un acte polític

En una carta datada a Sueca el 27 d'octubre de 1948, adreçada al mestre i poeta Prudenci Alcon i Mateu, un jove Joan Fuster que no havia fet encara els 26 anys exposava el que van ser, des del principi, dues de les principals preocupacions que marcarien la vida i l'obra de l'escriptor: la dimensió política de la cultura —i en particular de la literatura— i la necessitat d'incorporar-hi els joves, ja que d'ells dependria la continuïtat del «redreçament patriòtic» dels valencians. Tanmateix, en la seua opinió, al País Valencià de la immediata postguerra, les coses s'estaven fent a l'inrevés. La literatura que s'hi produïa era mediocre i estantissa, joc-floralesca, i, en comptes d'atraure, repel·lia una joventut valenciana seduïda per «les excel·lències de la poesia espanyola actual, i de la cultura espanyola en general». La literatura, i la cultura valenciana en general, no sols no eren un camí cap al valencianisme, com haurien de ser, sinó que el moviment es feia en direcció inversa, de la política —o millor dit, de l'activisme— a la literatura i la cultura, en detriment de la qualitat d'aquestes últimes.

Per un inexplicable equívoc hom ha acabat per identificar poesia valenciana i Jocs Florals, i no és massa freqüent que, en aquesta identificació, ixi honrosament la nostra poesia. Tenim exemples tots els anys, de mediocritat, quan no de vulgaritat. I això que en circumstàncies normals no tindria gens d'importància, avui en té molta. El moment actual és més que decisiu per a les lletres valencianes.

Antoni Furió (Sueca, 1958) és catedràtic d'Història Medieval a la Universitat de València. És l'autor, entre altres, d'*Història del País Valencià* (1995) i co-editor d'*Historia de las Españas* (2015). És també editor de l'*Obra Completa* de Joan Fuster i director de l'edició de la *Correspondència* de l'escriptor suecà

Crec sincerament que, pel que toca als literats, estem entrant en el període més esplèndid de la Renaixença; però, al mateix temps, a cada dia que passa se'n escapa una oportunitat de guanyar i augmentar el nostre públic lector —el primer pas del redreçament patriòtic. El secret de la continuïtat està a incorporar-se la joventut. Però la joventut valenciana dels nostres dies, que ja ha conegut, per exemple, les excel·lències —meravelloses— de la poesia espanyola actual, i de la cultura espanyola en general, no pot entusiasmar-se per aqueixa poesia falsa, aliterària i facilota que per dissort és habitual als Jocs Florals de la terra, ni pot entusiasmar-se amb d'altres manifestacions culturals valencianes igualment inservibles i estantisses.

Aquest estat de coses és delicadíssim. Així, la literatura valenciana, la cultura valenciana, en general, hauria d'ésser, naturalment, un camí cap al valencianisme —com s'esdevingué a Catalunya— atraient els joves, i àdhuc els vells, amb la força d'una realitat cultural magnífica, encoratjadora, o almenys prometedora. Però aquesta realitat cultural no passa de problemàtica. Els pocs joves que ens hem incorporat els darrers anys a la literatura valenciana, ho fem essent ja primer valencianistes. Però cal adonar-se que, avui és més difícil fer valencianistes que literats valencians. Només per aqueixa motivació patriòtica ja hem de prendre seriosament la tasca literària. Necessitem que les nostres manifestacions literàries siguin un mitjà de propaganda. I la millor, l'única propaganda eficient que podem fer, de cara a influències estranyes, és la major dignitat literària, la perfecció, la perfecció buscada i treballada rabiosament, incansablement.

L'aposta de Joan Fuster és clarament una aposta decidida per la qualitat, per la «dignitat literària», perquè només aquesta tindrà la força suficient per seduir els lectors —i, en primer lloc, els joves— i portar-los cap al valencianisme. De la literatura —la bona literatura— i la cultura a la política, i no a la inversa. Al capdavall, aquest havia estat el seu propi recorregut: Fuster s'havia fet valencianista, primer, i catalanista, de seguida, a partir del seu coneixement de la literatura i la cultura catalanes, dins les quals s'emmarcaven les valencianes.

Amb motiu de la commemoració dels cent anys de l'escriptor —però també des de fa ja algun temps, sobretot després de la seua mort—, hi ha qui ve insistint en la idea que la dimensió política de la seua obra n'ha eclipsat —i perjudicat— la dimensió estrictament literària, i n'ha dificultat la recepció. El Fuster polític —o, pitjor encara, l'activista— hauria desfigurat i fins i tot empetitit el Fuster escriptor, un escriptor de totes totes sobredimensionat, i no tant per la seua talla literària com per la seua projecció política, per la seua condició de pare de la pàtria. Això els serveix, als uns, per a passar de puntetes pel vessant polític de l'escriptor i de la

seua obra, reivindicant-ne només la seua qualitat literària, pretesament obscurida pels seus plantejaments polítics. I als altres, per a qüestionar-ne fins i tot les virtuts literàries, que el situarien molt per sota del lloc on se l'ha volgut col·locar, més per la seua significació política que no pels seus mèrits en el camp de la literatura i de la cultura; sobretot, en comparació, per exemple, amb escriptors i pensadors de la cultura espanyola. Com ara Unamuno, objecte d'irrisió per part de Fuster en *Contra Unamuno y los demás* (1975) —on afirmava que don Miguel «era algo así como una Conchita Bautista de la cultura»—, i que segurament empal·lideix també si el traïem de casa i el comparem, per exemple, amb Kierkegaard. Per què comparar Fuster amb Unamuno i no comparar Unamuno amb Kierkegaard? Per què fins i tot comparar Fuster amb Unamuno de manera genèrica, sinó amb la intenció de menystenir el primer i la llengua i la cultura que representa? És evident, encara que no sempre es reconega, que darrere d'aquesta mena d'atacs i comparacions interessades hi ha, igualment, una clara i indubtable intencionalitat política. En un cas, la d'escamotejar l'ideari polític de l'escriptor, i en particular el seu posicionament respecte de la qüestió nacional i el futur compartit dels Països Catalans, per no dir la noció mateixa de Països Catalans, que tant de mal hauria fet no sols a la recepció de la seua obra literària, sinó també a l'obra literària mateixa. I en l'altre, la d'impugnar la literatura i la cultura catalanes impugnant Fuster: si Fuster, l'assagista català més important del segle XX, no dona la talla com a escriptor (i menys encara com a pensador), és que la literatura i la cultura catalanes no donen la talla ni com a literatura ni com a cultura. Una literatura i una cultura domèstiques, d'anar per casa, pròpies de cultures subalternes i apropiades per a innòcues celebracions festives (Jocs Florals, l'Any Carles Salvador, l'Any Enric Valor, l'Any Carmelina Sánchez-Cutillas, l'Any Joan Fuster...), però no, de cap manera, de la literatura i la cultura en majúscules, que a València com a Madrid, Sevilla i Barcelona és només la que s'expressa en castellà.

Joan Fuster és, abans que res i per damunt de tot, un escriptor. Però un escriptor en català —encara que, per les condicions sociopolítiques de l'època, bona part de la seua obra, i singularment la publicada en la premsa periòdica, aparegué originàriament en castellà—, i això li confereix, ja des del principi, una connotació política. Primer, perquè escriu en una llengua prohibida i, quan s'atenua la proscripció, assetjada per la dictadura franquista i, ja durant la democràcia, pel que continua havent de franquista en les estructures profundes de l'estat —el *deep state*. Després, perquè no té un estat al darrere —ni tan sols un estat federal o un que es reconega com a plurinacional— que la defense d'aquest assetjament estructural i dels atacs que pateix contínuament i que n'acceleren l'extinció. Passar de la

literatura a la política, en un escriptor en català, havia de ser, com ho continua sent ara, un pas «natural», instintiu i alhora lògic, en ser conscient dels problemes extraliteraris que amenaçaven, i continuen amenaçant, la viabilitat de la seua llengua com a vehicle de cultura i d'expressió literària i fins i tot la seua pròpia supervivència i la de la cultura i la societat que es manifesten a través seu. La dimensió política de l'obra de Joan Fuster rau precisament a salvaguardar i refermar la utilitat del català com a vehicle literari i la supervivència i la continuïtat de la cultura catalana —de la cultura que s'expressa en català i, per tant, també la valenciana— en uns temps de canvis econòmics, socials i polítics —i també culturals— accelerats, com van ser els de la segona meitat del segle XX.

Els canvis, en realitat, venien ja d'abans, de la centúria anterior, quan la industrialització deixava enrere el camp i els valors tradicionals associats a la ruralitat, les xemeneies de les fàbriques i l'expansió urbana començaven a definir els nous àmbits de treball, de sociabilitat i de lluita política, els obrers i els empresaris substituïen els camperols i els propietaris agrícoles com a principals classes antagoniques, i els nous estats nacionals, resultants de les revolucions burgeses i del triomf del nacionalisme com a ideologia integradora, superadora dels clivells interns, iniciaven el procés de nacionalització de les pròpies masses, de la població continguda dins els respectius límits territorials. Fins aleshores, les classes subalternes podien continuar emprant les seues parles locals i regionals, perquè, excloses de l'educació i de l'alta cultura, no representaven cap amenaça ni menyscabament cap a la llengua de les elits i de l'estat. Per sota del món de la cort, en el seu sentit més ampli, podia haver-hi un inframón de treballadors i desheretats, que no comptaven en absolut, que, per marginals, estaven fins i tot exclosos de la història. Què més donava la llengua amb què s'entretinguessen! A partir del segle XIX, les coses canviaran, perquè el nou estat-nació no sols els necessitarà com a contribuents i productors de riquesa, sinó també com a «nacionals» i soldats enfront dels altres estats nacionals. La «nacionalització de les masses» es fa inevitable. A Alemanya, però també a França, Gran Bretanya, Itàlia i Espanya.

A Gran Bretanya, l'anglès s'escampa pertot arreu, i les llengües cèltiques —el gaèlic i el gal·lès— esdevenen residuals a Irlanda, Escòcia i Gal·les, parlat només en les zones més allunyades i feréstegues, refractàries a l'avanç de la penetració urbana, de les fàbriques i de la modernitat, o s'extingeixen del tot, com a Cornualla. No cal que Londres i l'estat britànic s'hi fiquen massa. És «lleï de vida», o el resultat inevitable d'un procés històric de «selecció natural». L'anglès i la britanització —un sinònim d'anglesització, perquè Gran Bretanya fonamenta la seua identitat en el substrat etnocultural i lingüístic anglès— avancen amb l'avanç de la urba-

nització, la industrialització i la modernització. Un procés similar té lloc a França, on la implicació de París i l'estat francès és molt més gran, i on la identitat nacional francesa es construeix sobre la base lingüística i etnocultural del territori al nord del Loira i la immolació de les altres llengües i cultures —occità, bretó, flamenc, basc, català, cors, alemany, italià—, relegades a l'estatus oprobios i degradant de patois groller i casolà, rústic. L'estigmatització de les llengües que ni tan sols són llengües sinó «dialectes», «parles», recorda molt la sàtira antipagesa de la baixa edat mitjana, produïda i difosa des dels medis aristocràtics i burgesos urbans. Ni tan sols els moviments «renaixencistes» de l'occitanisme, com el felibrisme a Provença, i de les llengües gaèliques i gal·lesa, a Gran Bretanya, que defensaven la restauració i la viabilitat literària de les respectives llengües, importants al llarg del segle XIX, van poder invertir el procés de provincianització i anihilació. Estaven massa associades al passat i a la cultura rural, tradicional, que el progrés anava deixant enrere. El futur, si no encara del tot també el present, s'escriuria ja en anglès o francès.

El procés hauria pogut ser també el mateix a Espanya, on no sols el castellà s'havia afermat com a llengua de l'administració, de l'ensenyament i de la cultura, sinó que també estava molt avançada la castellanització de les elits, tant aristocràtiques com burgeses, dels territoris no castellans de l'estat. Al tombant dels segles XVIII i XIX, un barceloní il·lustrat, Antoni Capmany, militar, historiador, economista i diputat a les corts de Cadis, tot i enyorar la passada esplendor com a llengua oficial de la cort, considerava el català «un idioma provincial muerto hoy para la república de las letras». I en la segona meitat del Vuit-cents, el patrici valencià Teodor Llorente, impulsor de la Renaixença autòctona, es mostrava contrari a la recuperació de l'«antiguo idioma... en los usos de la vida social y pública». «Esto, ni nos parece possible, ni lo juzgamos conveniente». Tanmateix, tot i el caràcter inicialment conservador i arcaïtzant de la Renaixença, nostàlgica de l'esplendor medieval i devota dels valors tradicionals, Catalunya i en particular Barcelona esdevingueren els principals nuclis de la industrialització i la modernització a l'Espanya de la segona meitat del segle XIX, i això no podia deixar d'influir també en l'orientació del moviment renaixencista i del naixent catalanisme.

Gran Bretanya i França s'articulaven entorn de les respectives i indiscutides capitals, Londres i París, més enllà de les quals s'estenia la vastitud informe i subordinada de les províncies, però Espanya tenia dos centres, el polític, a Madrid, i l'econòmic, a Barcelona. I el dinamisme català es traslladava de l'economia a la política i la cultura, sobretot després que les elits catalanes fracassassin en el seu intent de pilotar Espanya, de ser-ne també la locomotora política i no sols l'econòmica. Culturalment, el Principat (i en general els Països Catalans) tampoc no es

quedava enrere. Les històries d'Espanya que començaren a proliferar des de mitjan segle XIX, amb la monumental obra de Modesto Lafuente en sis toms i trenta volums com a principal referència, trobaven rèplica en les històries de Catalunya publicades a Barcelona per Víctor Balaguer, Antoni de Bofarull i Antoni Aulèstia (i en les del regne de València de Vicent Boix i Joan Baptista Perales i les del regne de Mallorca de Josep Maria Quadrado). De la mateixa manera que la gran novel·la de Madrid de Benito Pérez Galdós, *Fortunata y Jacinta* (1887), tenia la seua contestació en la gran novel·la de Barcelona, *La febre d'or* (1890), de Narcís Oller (i en la gran novel·la de València, *Arroz y tartana* (1894), de Vicente Blasco Ibáñez). Per als lectors catalans de finals del segle XIX i començaments del segle XX, la literatura espanyola de l'època no resultava més seductora i actual —en el sentit d'ajustada a les preocupacions socials i als valors estètics i ideològics del moment— que la que es feia en català a Barcelona. Tampoc el cànon literari necessitava expressar-se en castellà per a situar-se a l'avantguarda de les manifestacions culturals. Del modernisme al noucentisme, amb Maragall i Eugeni d'Ors, la literatura catalana s'havia fet urbana, burgesa i europea. També València s'havia convertit en una gran ciutat oberta a la modernitat i, tot i el pes que continuava tenint la literatura pairalista, de factura llorentinista, alguns escriptors com Carles Salvador i altres coetanis assajaven les vies de l'avantguardisme. Fins i tot una gran part del repertori teatral es representava en valencià, i això no era poc en una època en què el cinema encara era mut, no hi havia ràdio ni televisió, i el teatre continuava sent el principal mitjà d'entreteniment de masses. El català, i la literatura que s'expressava a través seu, no mirava cap al passat, sinó que, sobretot el teatre, parlava del present, dels problemes i les preocupacions del moment, i la més avantguardista experimentava amb les formes expressives. I a la literatura de creació se n'afegia una altra, de naturalesa més acadèmica, impulsada sobretot, però no sols, des de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), que feia del català una llengua de recerca i comunicació científica.

Tot això va ser tallat en sec el 1939. Dificilment es pot exagerar la importància de la dictadura franquista en la interrupció del procés de modernització i normalització del català com a llengua de cultura i ús social majoritari. El català va ser desallotjat de l'escola, l'administració i els mitjans de comunicació. Se'n prohibí primer i s'obstaculitzà després el seu ús en llibres i altres publicacions. Gran part dels escriptors i intel·lectuals hagueren de marxar a l'exili per a escapar de la repressió i molts dels qui es quedaren hagueren de refugiar-se en un silenci forçós. L'Institut d'Estudis Catalans va ser tancat i la seua biblioteca, la Biblioteca de Catalunya, passà a dir-se Biblioteca Central per tal d'aprofitar les inicials que portaven els teixells dels llibres i les dependències de l'antiga institució; fins a tal

punt resultava pertorbador el nom mateix de Catalunya. Tot això, la repressió i les prohibicions, els atacs a la supervivència mateixa del català, era encara recent el 1948, quan Fuster va escriure la carta citada més amunt. No podia o no calia fer-ne referència. Tampoc no s'hi podia fer molt. El que més el preocupava, en tot cas, era la desafecció del públic lector, i això sí que no era inevitable. El franquisme havia volgut convertir el català en un patuès insignificant i residual, atomitzat en bosses inconnexes de parlants sense cap consciència unitària ni menys encara voluntat de futur compartit. El fil que conduïa de Verdaguer i Maragall a Eugeni d'Ors havia quedat interromput i, enfront de les «excel·lències —meravelloses— de la poesia espanyola actual, i de la cultura espanyola en general», és a dir, enfront de Lorca, Alberti, Dámaso Alonso, Vicente Aleixandre i altres grans noms de la generació del 27, o d'Ortega y Gasset y Menéndez Pidal en el camp del pensament i la recerca, la literatura en català només oferia, si més no a València, un retorn a l'horta i la barraca, als temes i les formes estètiques de don Teodor Llorente. Fins i tot els antics avantguardistes de preguerra, com Carles Salvador i altres, tornaven a la cleda del llorentinisme. Depurat i exquisit, però llorentinisme al cap i a la fi. Pitjor encara era l'artificiositat jocfloralesca, buida i estantissa, pròpia dels certàmens literaris de l'època i que, justament per la seua inanitat, no van ser prohibits sinó desnaturalitzats i instrumentalitzats políticament pel règim. La filla de Franco va ser regina dels Jocs Florals de Lo Rat Penat el 1940 i l'any següent ho va ser la filla del general Aranda, l'«alliberador» de València i capità general de la regió militar, any en què va fer de mantenidor el general Millán Astray, fundador de la Legión.

No és estrany que, com diu Fuster, «la joventut valenciana dels nostres dies», seduïda per les esplendors de les lletres espanyoles, no pogués entusiasmar-se amb la poesia jocfloralesca —«aqueixa poesia falsa, aliterària i facilota»— ni «amb d'altres manifestacions culturals valencianes igualment inservibles i estantisses». Ell mateix era un bon coneixedor i admirador de la literatura castellana i, quatre anys després de la carta, publicaria, amb José Albi, una *Antología del surrealismo español* (1952). Si Fuster no es converteix en un poeta en castellà, o en un poeta bilingüe, és perquè és ja, des del principi —el setembre de 1939, amb encara només setze anys, demana la inscripció en Lo Rat Penat, i de molt poc després són els seus primers escrits—, un escriptor en català, que havia retrobat el fil que conduïa de Maragall a D'Ors, reprès, tot i la desfeta de la guerra, per Riba i Pla. L'elecció de Fuster és alhora literària i política. Els noms que acabe d'esmentar i els de molts altres escriptors que anà descobrint, poetes, novel·listes i assagistes, i que representaven «la major dignitat literària, la perfecció, la perfecció buscada i treballada rabiosament, incansablement» que ell reclamava en la carta, el confirmaren en la seua decisió.

Des del principi hi ha, doncs, una doble convicció, alhora literària i política: la viabilitat del català com a llengua de cultura i la seua dignificació literària com a via per a incorporar-hi nous lectors i assegurar-ne la continuïtat, tant de la llengua com de la cultura que s'expressa a través d'ella. Vist des del País Valencià, el Principat en donava la pauta, en la mesura que comptava amb una tradició literària potent que havia assolit nivells de qualitat estimables en les primeres dècades del segle XX i que, després de la catàstrofe que havien representat la guerra i la repressió franquista, havia començat a recuperar-se. Per altra part, el contacte amb els escriptors catalans, i en particular amb els exiliats a Amèrica, també el va fer anar evolucionant políticament i ideològicament des del tradicionalisme familiar —el pare era carlí— cap a postures més liberals i progressistes, alhora que el refermava en la convicció que o la solució de futur era compartida pels països de llengua i cultura catalanes, o no n'hi hauria, de solució, per a cap d'ells per separat.

L'horitzó dels Països Catalans, encara sense emprar aquest terme per a designar-los, està present des de molt aviat en el pensament i l'obra de Joan Fuster, com ho estava també entre la majoria dels valencianistes de la postguerra, fins i tot entre els més tradicionals, encara que evitassen l'adjectiu «català» per a referir-se a la llengua i la cultura compartides per tal de no provocar suspicàcies o per pròpia incomoditat. Alguns, com ara Nicolau Primitiu Gómez Serrano, d'origen també suecà i president durant un temps de Lo Rat Penat, proposaren denominacions alternatives i ben intencionades, com bacavès —de balear, català i valencià— per a la llengua i Bacàvia per al conjunt de territoris que la parlaven, que no funcionaren, al contrari d'altres fórmules igualment artificioses i innòcues com Benelux i Tanzània. Fuster arriba a la política i els Països Catalans des de la literatura, en prendre consciència que un escriptor en català no pot escriure amb normalitat, hi ha obstacles «polítics» que li ho dificulten, i no a la inversa, des de la política o l'activisme a la literatura. Molts escriptors valencians escrivien en valencià per «fer país», perquè la llengua no es perdés. Però el seu domini de l'idioma i, més encara, les seues dots literàries, especialment pel que feia als temes tractats i els recursos expressius, eren mínims. I això, venia a dir Fuster, feia més mal que bé.

No era només al País Valencià on això passava. El pes de la tradició, catòlica i rural, continuava sent molt fort, hegemònic, també al Principat, on, segons que el mateix Fuster afirmava en un conegut aforisme publicat a *Judicis Finals* (1960), «Un càlcul estadístic, bastant perfecte, fet sobre la massa total de la literatura catalana produïda d'ençà de la Renaixença, em dona per resultat que, quant a la temàtica:

- a) el 60 % per 100 és una glossa més o menys acadèmica d'aquells versos de Verdaguer que diuen:

Tot sia per vós,
Jesuset dolcíssim;
tot sia per vós,
Jesús amorós.

- b) un 30 % tracta de l'Empordà.

- c) el 10 % restant s'ocupa dels temes habituals en qualsevol literatura civilitzada».

Més enllà de la caricatura, Joan Fuster, hereu tant del modernisme com del noucentisme, és a dir, d'aquell 10 % restant que pretenia ocupar-se dels «temes habituals en qualsevol literatura civilitzada», representa la represa de la voluntat de modernització i normalització de la cultura catalana. I en això connectava també amb una societat en transformació, acceleradament urbanitzada i industrialitzada, i cada vegada més alfabetitzada, que deixava enrere el camp i la cultura tradicional. Als anys cinquanta, els seus lectors encara són molt minoritaris, circumscrits als cercles resistencials valencianistes i catalanistes, però als anys seixanta, els de la maduresa de l'escriptor, l'audiència s'ha eixamplat amb els canvis econòmics i socials de la dècada i, en particular, la incorporació a la universitat de noves generacions d'estudiants procedents de les classes mitjanes i treballadores. Aquests joves universitaris, que s'haurien mostrat refractaris —com de fet es mostraren— davant un valencianisme o un catalanisme folklòric i arcaïtzant, ranci, se sentiren seduïts per un escriptor i una literatura «moderns», que els interpel·laven directament, que els parlaven, no de les glòries passades ni de les virtuts caracteriològiques pròpies, sinó dels problemes i les preocupacions actuals, del moment. I en un llenguatge àgil i incisiu, que projectava una mirada intel·ligent, càustica, fins i tot vitriòlica, i alhora indulgent, humana, sobre tots els temes que tractava. I això, fos quina fos la forma expressiva escollida en cada moment, l'aforisme, l'assaig estrictament literari, l'històric o l'historicopolític, perquè en Fuster, al capdavant, tot és assaig. Un examen de consciència permanent, un intent constant d'assajar-se a si mateix com a escriptor i com a persona.

No em sembla que les pàgines anteriors, que es limiten a evocar la voluntat modernitzadora de l'obra de Joan Fuster i la seua capacitat de seducció intel·lectual, entren en la mena de literatura hiperbòlica que, segons denuncien ja alguns, propiciarà la commemoració del centenari del naixement de l'escriptor. Les reticències venen de la discrepància política i ideològica, i de la dificultat, per no dir impossibilitat, de separar, en Fuster, la dimensió política de la literària. Així

les coses, la maniobra de desautorització passa per qüestionar l'entitat literària del personatge —«un excelente articulista, un buen escritor, un notable ensayista», en paraules de Javier de Lucas publicades en un article recent («Pro Fuster, 'malgré' cierto fusterianisme», *La Vanguardia*, 4 de gener de 2022); fixem-nos en la gradació a la baixa dels qualificatius— per tal d'impugnar-ne l'estatura intel·lectual —«Fuster carece de estatura filosófica». Fuster, com a molt, estaria a l'alçada de Josep Pla o d'Eugeni d'Ors, però «a años luz» d'Unamuno, per no dir tots els altres pensadors amb els quals se l'ha parangonat, de Bertrand Russell a Albert Camus i Jürgen Habermas. Em sembla que l'única que va anar, mig en broma mig seriosament, en aquesta direcció va ser Montserrat Roig, gran amiga de l'escriptor, que en un reportatge a *Destino* el 1972 el presentava com «un Diderot de pueblo». No hi havia cap delictes en la definició. Ni cap intenció de comparar-lo hiperbòlicament amb el *philosophe* francès, però el paral·lelisme estava ben trobat, tot i les diferències entre ambdós. I en la mateixa línia em sembla que anaven les altres correlacions. No tant en la d'igualar autors molt diferents, en talla i projecció, com en el seu paper d'intel·lectuals civils que havien intervingut en el debat públic. I això a Fuster, tot i «carecer de estatura filosófica», no se li pot negar.

«El pensar filosófico», continua De Lucas, «es algo muy distinto de la agudeza periodística e incluso de la habilidad para el ensayo», i, en conseqüència, no hauria d'haver-hi dubte sobre la inferioritat del «tipo de escepticismo y —digámoslo así— cierto epicureísmo mediterráneo de Fuster, frente a un pensamiento [Unamuno] que profundizó en la exigente angustia existencial de sello kierkegardiano». Una desqualificació darrere l'altra per tal d'anar preparant i fer entrar millor l'apoteosi final, directa i descarnada: «Y si se trata de sacar varas de medir sobre profundidad filosófica, dejémonos de frivolidades: no hay comparación posible [amb Unamuno], entre otras cosas porque creo que Fuster no aspiraba (no habría podido) a la tarea filosófica». No sé si no hauria pogut —conjectura o judici de valors que deixa al descobert la inquina que li té el professor De Lucas—, però sí sé que no el temptava (més enllà del conegut aforisme que dedicà a la matèria: «Definició possible de la filosofia: L'art d'agafar la vaca pels collons»). En tot cas, no estaria de més dir que es van fer dues tesis doctorals sobre la relació de Fuster amb la filosofia: la d'Antoni Riera sobre *La raó moral de Joan Fuster* (1993) i la de Júlia Blasco, que no arribà a llegir-se, però de la qual es van publicar les gravacions que van servir de base a l'estudi amb el títol de *Joan Fuster: converses filosòfiques* (2012). Ignore si l'unamunòfil Javier de Lucas ha llegit aquests dos llibres abans d'emetre el seu judici tan expeditiu sobre la ineptitud de Fuster per a «la tarea filosófica»; si és que s'ha basat en la lectura dels aforismes —gènere tan poc filosòfic, com bé

saben els lectors de Schopenhauer i Nietzsche, per no parlar de La Rochefoucauld, Gide, Valéry, Russell, Sartre o Cioran— recollits a *Judicis finals, Consells, proverbis i insolències* i *Sagitari* o en les veus del *Diccionari per a ociosos*; o si només ha llegit un parell d'articles periodístics, entre els quals el titulat «El caso de don Miguel», un text de mitja pàgina de diari, publicat inicialment a *La Vanguardia* el 1971 i recopilat quatre anys més tard a *Contra Unamuno y los demás*, on a penes ocupa cinc pàgines, que sembla haver estat el detonant de la malvolença. Posats a enfrontar Fuster i Unamuno, hauria estat preferible que hagués tingut també en compte els altres textos que l'escriptor de Sueca dedicà al rector de Salamanca, no sempre en vena irònica: en particular, «Maragall, con Unamuno a un lado» (*Verbo*, 1952) i «Maragall i Unamuno, cara a cara» (*Pont Blau*, 1953, i formant llibre amb *Les originalitats*, 1955, traduït al castellà el 1964). En tot cas, això és cert, el racionalisme crític i il·lustrat de Joan Fuster l'apartava de la filosofia agònica i irracionalista, premoderna, de don Miguel.

No crec que ningú aprofitàs l'avinentsa del centenari d'Unamuno per a advertir, ja des del primer dia, contra el risc de sacralitzar l'escriptor i filòsof espanyol, o per deixar caure que la seua obra i la seua estatura intel·lectual estan sobredimensionades. Ningú no ho hauria entès, entre altres raons perquè Unamuno és ja història, pura arqueologia (i si no, pitjor encara), més enllà del mal i del bé. Però això és justament el que s'està fent amb Fuster, ben sovint sense haver llegit ni una sola pàgina —o molt poques— de la seua obra (com fa Juan Lagardera, que el censura per no haver-se ocupat pràcticament de «la complexitat del territori valencià», per haver dedicat «poc més de dues línies... a la qüestió alacantina» («El territorio valenciano, ¿existe?», *Levante-EMV*, 9 de gener de 2022), quan, com molt bé li contesta Gustau Muñoz, això no és cert, i Alacant està present a molts dels llibres més emblemàtics de Fuster, al pròleg a *Alacant a part* (de Josevicente Mateo) i als papers que va escriure sobre Azorín o Gabriel Miró). Tant se val. Més enllà de les dèries personals i els pessics de monja, la discrepància de fons és política. I és diu Espanya, i es diu Països Catalans.

I a hores d'ara trenta anys després de la mort de Fuster, això passa pel reconeixement del dret a comptar amb un estat propi. Que per als uns és l'única manera de defensar i garantir la supervivència de la llengua i la cultura catalanes, les senyes primeres de la identitat nacional, i per als altres aboca directament a un nacionalisme identitari i excloent, que atempta contra les condicions bàsiques de la democràcia i de l'estat de dret, com la igual llibertat de tots els ciutadans. La realitat, però, és la que és i, ara com ara, l'única que es troba en retrocés i en un risc real d'extinció és la llengua catalana i la literatura i la cultura que s'expressa a través d'ella.

I no sols per l'assetjament de l'estat i del nacionalisme espanyol, molt més identitari i exclouent del que s'acusa al català, però que pocs reproveu o reconeixen com a tal, sinó també per la pressió ambiental d'una societat cada vegada més castellanitzada en què el català va perdent terreny a la carrera, va fent-se superflu, innecessari, sense que l'estat autonòmic ni cap estat federal vinga en el seu socors. No és estrany que, com fa més de setanta anys, quan el jove Fuster iniciava la seua singladura literària, també avui, per als escriptors valencians i catalans en general, escriure, en una llengua o una altra, siga ja un acte polític. Ni que la literatura, especialment la bona, la més exigent, acabe portant, d'una manera o altra, a la política. L'obra de Joan Fuster, que el centenari del seu naixement ens invita a descobrir o llegir de nou, serenament i sense prejudicis, n'és una bona prova. ◐

La revista *Caràcters*
passa a format digital

Els mateixos continguts
a l'abast del teu mòbil o tauleta

I, ara, gratuïts

Descarrega't l'aplicació

Disponible en Google Play Store i iTunes

